

oldali szélsőségekkel szemben a helyes úton kereste és találta meg további fejlődésünk irányát. A regény ezért kiváló példázat arra, hogy nem lehet jó művet írni mai valóságunkról úgy, hogy ennek éppen a legfontosabb, legmeghatározóbb elemei, mozzanatai figyelmen kívül maradnak. Nem lehet, mert a regény spekulatívvá, tézisszerűvé, a szereplők vértelen, illusztratív figurákká válnak. Moldova eddigi írói pályáját ismerve komolyan bízhatunk abban, hogy *Az elbocsátott légió* hibáiból ő maga tanul majd legtöbbet. (*Magvető Könyvkiadó 1969.*)

VÖRÖS LÁSZLÓ

KONRÁD GYÖRGY: A LÁTOGATÓ

Nehéz könyv. Számomra, a mégoly figyelmes olvasás után is több homályos pontja van. Az írói szándékban, a megírás formájában kételkedve, mégis a könyv megrázó dokumentaritása, a vállalkozás írói érdekessége marad meg bennem a mű érdemeként, és ezt olyan jelentősnek érzem, mint az ellenvethető érveket. Jó könyv, olyan terhekkel, amelyeket úgy rak hősére, történetére, elbeszélő stílusára az író, hogy sokszor csinált tehernek érzem.

„Rosszul fizetett, mogorva átlaghivatalnok vagyok” — mondja többször is önmagáról Konrád hőse, a gyámügyi hivatalnok. Ennek az átlaghivatalnoknak azonban a legnehezebb emberi sorsok vannak a kezére bízva, olyannyira, hogy a döntés és a végrehajtás egyszerre föladata. Az írói szándék világos: a mégoly átlagos, mégoly kicsiny hatású hivatalnok is emberi sorsokat igazgat, s cselekedeteinek terhe kell, hogy felelősséggel töltsse el. Konrád hivatalnoka ennek a felelős tehernek súlya alatt lehetőségeit próbálja: a vállalást és a kibúvót; képzeletében betölti munkája legvégletesebb lehetőségét: elvállalja az árván maradt hülye gyerek gondozását, mintegy ad abszurdumig vive a hivatali föladatból kinővő emberiséget.

Konrád szisztematikus írónak mutatkozik: a lehetőségek fölvilágolása, hősének megrajzolása majd elindítása egy logikailag tisztavonalú regényszerkezetet ad, a közvetlen környezet tárgyi világának rajzától a lelkivilágban lejátszódó, katharizisa hasonlító befejező érzés megjelenéséig.

A regény választott terepe a hivatal és a hivatalhoz kapcsolódó tragédiás emberek világa, sorsa. A hivatal, mindennapjaink részese, itt az asztal másik felén ülő szemével, tudatával ítéltetik meg, s nem az ügyfél, hanem az ügyintéző döbbenetét közli az író: a hivatal nem alkalmas emberi ügyek (regényben szereplő ügyek!) intézésére, nevetségesen, tragikomikusan kis akadályokon bukik meg hatékonysága. Az öregasszony, aki nem bírja kinyitni a nehezen nyíló hivatali kaput, fölalkasztja magát; a portás nem segíthet a tudakozónak, mert nyomorék; a hivatalnok sem, mert elfásult, általánosságokkal biztatja ügyfeleit. Ebben a terepváltoztatásban érzem, hogy az író bizonyos irodalmi divatot követ (a divat szót nem rosszértelemben használom!); a hivatal, mint az emberi kapcsolatok elidegenedésének lehetősége, helye, ha nem is új, de eléggé divatos irodalmi téma. A hivatal: a hatalom, amely a törvényt tölti be és lecsap az ügyfélre. Konrád, hősének, a rossz-fizetésű átlaghivatalnoknak kétségeit írja; azt a törekvését, hogy a mechanizálódott hivatali rendből tud-e kibúvót találni; elfásultságának állomásait illusztrálja nem mindennapi ügyfeleinek borzalmas sorsával. A hivatalnok pesszimizmusa önti el a regényt: „Voltaképpen nem csinálok semmit. A szenvedés forgalmát irányítom, áthelyezem erre-arra, intézményekre, magánosokra összetorlódó terheit.” Az emberi kapcsolatnak ez a szervezett, de az író hőse szerint számos alkalommal csődöt mondó formája — a hivatal, az első olyan buktató, amit sem az író, sem a hőse nem tud könnyen átlépni. Ugyanis a gond, gond marad: ha a hivatal nem alkalmas kapocs, ha ez a forma ügyfél és ügyintéző között csak akadály, és nem tudja meggátolni a tragédiákat, akkor mi a jobb lehetőség? Az-e, amit a regényt befejező, már-már himnikussá fokozott vallomásömlésben kapunk, s amelyben a hős minden bajnyomor sújtotta embert magához hív és önmaga összeroppanása tudatában is kész vállára venni terhüket? Úgy tűnik, hogy ez csak szép messianisztikus vágy, semmint reális lehetőség, követendő példa.

Az a nyomorleírás, amely elúrhódik a regényen, néha már azt az érzést kelti bennem, hogy ezt már nem lehet fokozni, ez már a legmélyebb bugyor, ahová ezek az emberek estek. Mégis fokozódik, a nyers, naturalisztikusan részletezett nyomorleírások is előtlik a regényt. Az egész történet szándékoltan van a lehetségesnél sötétebbre festve. Jól tudom, hogy a képzelet játszik itt a lehetőségekkel, de gyakran tetten érem az írók ebben a borzalommodorosságban; a nyomorleírások ráönek

az írói szándéokra és megmaradnak pusztá aktaleiratnál. Azt, hogy ez a nyomor-kultusz modorosságba csap át, apró mozzanatoknál lehet észrevenni. Az természetes, hogy a gyámhivatalnok, amikor lumpenügyfelei nyomortanyáit látogatja, tényleges nyomort lát és az író ezt adja vissza. De az már nem természetes, hogy az író képzelete is bővölteen mozog ebben a képzetkörben, és még ott is a nyomorúságot írja, a borzalmast, a morbidot, ahol ennek semmiféle jelentősége nincsen. A gyám-ügyi hivatalnok előéletét, hogy a mostanival harmonizáltassa, megterheli az exhumálási és vágóhídi vér és ölés emlékeivel; hivatali szobáját az akták mellett a kínzószerszámok eszközeivel bútorozza; egy vallási szekta vezetője nála természetesen a rákkórház hullakamrájának alkalmazottja; egy köznapi lakásfölmondásba biztosan bekerül egy csipőficamos nyomorék. Ezeknek az adott esetben nincs semmi jelentőségük, de beleillenek abba a képzetkörbe, hogy Konrádnak minden alakja sérült, lelki-testi nyomorúsággal megvert. Az alkoholistáknak, prostituáltaknak, gyermekeket kínzó szülőknek, szülőket verő gyermekeknek, homoszekszuálisoknak, családi zavarokban élőknak, mélyreesteknek gazdag-borzalmas sorát vonultatja föl. Egy ideig hull az olvasóra ez a szörnyűség, s azután érzi, hogy fölösleges már a szaporítás. Az első 5—10 esetből érzem, hogy hőse belefásul ebbe, az olvasót sem kell ezzel a rajzással meggyőzni. Bizonyos idő után észreveszem, hogy az író ismétli a nyomorleírást, már nincsen különösebb célja vele. De van ennek más vonatkozása is, s ez a második buktató az író számára; a naturalizmus kései kivirágzása ez, amelynek sem irodalmi, sem filozófiai következtetéseivel nem tud mit kezdeni az író, megmarad tehát az irodalmi hatás utánérzésének.

A gyámügyes legvégső tette, amit elgondol magának, az, hogy elvállalja a hülye gyerek gondozását, mert hivatali hatalmával sem tudja ápoldába vitetni. E kényszerítő helyzetből filozófiát csinál: az idioták érzésnélküli tettét teszi meg ideállá, azt az életformát (ha lehet életformának nevezni), amely a dolgok szabadságát nem veszi el, mert úgyis vissza kell hogy adja. „A hülye, a dolgok tejtestvére” — így válik a hivatalnok tanítómesterévé. Tudom, hogy mindez a hivatalnok filozófiája, azt is tudom, hogy sok-sok nyomor látása, átélése nyomja ilyen mélyre képzeletét, mégsem tudom függetleníteni az íróétól, mert ez a megrágtatlan, igen zavaros élet-filozófia sehol sem kap olyan írói kritikát, ami elvárható lenne a hősen felül álló írótól. Ezt tartom a regény harmadik buktatójának.

Konrád könyve olyan világra nyit kaput, amelyről nem nagyon beszél az irodalom, sajtó, de van: társadalmunk mélyvilágára, a lumpenélet minden borzalmára. Ha Konrád György írói szándéka ennyi lenne: szólni arról, hogy ez is van — könyve igen jó könyv lenne. De úgy látom, hogy az írói szándék nemcsak ennyi, inkább azt sugallja, hogy *ez van*, s egy gesztust sem tesz annak érzékeltetésére, hogy más is van, erősebb, hatalmasabb, az élet egészét inkább ezzel a világgal ellenkező irányba vivő, szóval az egészséges élet, ha úgy tetszik a szocializmus, amely nemcsak medítél e fölött a mélybezuhanat élet fölött, hanem sokat tett és tesz az újratemelő lehetőségek megszüntetésért; ennek írói mellőzése a könyv rajzolta valóságot, amely részleteiben igazán hű, mégiscsak csonkává teszi. (*Magvető Könyvkiadó 1969.*)

ILIA MIHÁLY

SZEGEDI ÍRÓK ÚJ MŰVEI

TÓTH BÉLA: MI, JANICSÁROK

Tóth Béla új könyve lírai éregények módján megírt nemzedékregény. Cselekménye a fordulat évében indul s másfél évtizeden ível át: a népből kiemelt káderek sorsát vizsgálja, de egy hősré koncentrálja a mondandót. Kovács Pál a ménes mellől a párt hívó szavára megy az egyetemre; a regény az ő hol ironikus, hol fájón nosztalgikus, érzelmes, majd higgadt önvallomása, első személyben elmondott monológja. Azt beszéli el, hogy a „fényes szellők” optimizmusával, a kétkezi munkások szívósságával, a tudás és a tapasztalat szemléletformáló erejével hogyan küzdötte föl magát értelmiségivé. Nem eseményes mű, a külső történésnél erősebb hangsúlyt kapnak benne a belső folyamatok. A többi szereplő szinte csak statiszta, sőt sematizmusuk mintha szándékolt is lenne, hogy testet adjon a főhős ellenérzéseinek, és hogy egyszempontú: önzésre vagy karrierre beállított életük mintegy ellenpontozza a főhős alakjának bonyolult gazdagságát. Az ábrázolás